

พระธาตุเมืองจันทร์ : ศรัทธาชาติ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์สู่การสร้างสรรคานาฏศิลป์พื้นเมือง
ในบริบทท้องถิ่นนิยม*

PHRA THAT MUANG CHAN : FAITH AND ETHNIC IDENTITY TO CREATE
INDIGENOUS DANCES IN THE CONTEXT OF LOCALISM

หัตถพันธ์ นิวเพชร¹, อุรรามย์ จันทมาลา²

Hatthaphan Neiwpet¹, Ourarom Chantamalat²

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม^{1,2}

Maharakham University, Thailand.^{1,2}

Email : Armmytomy@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศรัทธาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นมา
ประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ในบริบทท้องถิ่นนิยม 2) เพื่อสร้างสรรคานาฏศิลป์พื้นเมืองจากอัต
ลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์นจังหวัดศรีสะเกษ ชุด สักการะพระธาตุ (เมืองจันทร์) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิง
คุณภาพ จากการศึกษาเอกสารและภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสังเกตแบบ
สัมภาษณ์ สันทนากลุ่ม กลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สัมภาษณ์ผู้รู้จำนวน 2 คน ผู้ปฏิบัติ 4 คน
บุคคลทั่วไปจำนวน 30 คน และนำผลงานการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) คุณค่าของประเพณีบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์ของกลุ่มชาติพันธุ์
ต่างๆในอำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ ประกอบไปด้วย 4 เผ่า คือ ลาว ส่วย เขมร เยอ ซึ่งม
ความเกี่ยวโยงด้านศรัทธาที่มีร่วมกัน 2) การสร้างสรรคผลงานนาฏศิลป์พื้นเมือง ชุด สักการะพระ
ธาตุ เมืองจันทร์ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเชื่อและศรัทธาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน
ของหลายกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ จนเกิดเป็นประเพณีบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์ ทั้งยังเป็นการ
อนุรักษ์ สืบทอด วัฒนธรรมประเพณีอย่างต่อเนื่อง ผู้วิจัยจึงได้นำเอาประเพณีบวงสรวงพระธาตุเมือง
จันทร์ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ มาผ่านแนวคิดนาฏยประดิษฐ์และ
ผสมผสานให้เกิดเป็นการสร้างสรรคผลงานนาฏศิลป์พื้นเมืองในบริบทท้องถิ่นที่มีอัตลักษณ์ทางชาติ
พันธุ์ที่หลากหลาย ทั้งยังเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของนาฏศิลป์พื้นเมืองสร้างสรรค์
และทำให้เห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์โดยผ่านรูปแบบการแสดงโดยผ่านรูปแบบการแสดงที่สื่อถึงการ
สักการะพระธาตุเมืองจันทร์ เพื่อให้เกิดเป็นมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่อย่างมีคุณค่า

คำสำคัญ : 1. ศรัทธาชาติ 2. อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ 3. การสร้างสรรค 4. นาฏศิลป์พื้นเมือง

ABSTRACT

This research aims 1) to examine the roles of faith, ethnic identity, and historical traditions in the worship of Phra That Muang Chan in a local context (Muang Chan). Secondly, 2) to create an aboriginal piece of local art, known as SakKaramPhra That (Muang Chan), based on the characteristics of this ethnic group from the province of Sisaket. To achieve these goals, the researcher employed various research tools, including observational forms, interview forms, focus group discussions, and sample groups, and collected data by interviewing two knowledgeable individuals, four practitioners, and thirty general individuals. Then presenting research results by descriptive and analytical methods

The findings of the study 1) highlighted the significance of the Phra That Muang Chan worships tradition among the four tribes (Laos, Thais, Khmers, and Ye) in Muang Chan District, Sisaket Province, which are closely linked to shared beliefs and faiths. 2) The study also revealed that this tradition has helped to preserve and pass on cultural traditions from generation to generation. As a result, the researcher explored the concept of inventive dance and combined it with the worship of Phra That Muang Chan to create an indigenous dance that reflects the diverse ethnic identities of the region. This approach not only helps to develop the potential of creative local dancing arts but also highlights ethnic identity through performances that convey the worship of Phra That Muang Chan. Ultimately, the study aims to create a valuable heritage of local wisdom.

Keywords : 1. Faith 2. Ethnic identity 3. Creative 4. Native dancing arts

1. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ชาติพันธุ์ (Ethnicity) คือ กลุ่มคนที่มีจุดกำเนิดของบรรพบุรุษร่วมกัน มีขนบธรรมเนียม ประเพณีเป็นแบบแผนเดียวกัน รวมถึงมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม เชื้อชาติและสัญชาติสอดคล้องกัน สำหรับผู้คนที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน มักมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรม พร้อมๆ กันไป โดยเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างอัตลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ ขณะเดียวกันสามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะ ถ้าผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นนับถือศาสนาเดียวกัน หรือได้รับอิทธิพลจากกระบวนการกล่อมเกลாத่างสังคัมแบบเดียวกัน จัดว่าเป็นแนวทางชาติพันธุ์ของ มนุษย์และเป็นการมองสังคมโลกที่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย(ชนพล วียาสิงห์, 2564) กลุ่มชาติพันธุ์หมายถึงชนที่เป็นกลุ่มใหญ่ และชนที่เป็นกลุ่มน้อย เช่น กลุ่มชาติเขมร กลุ่มชาติพันธุ์ส่วย กลุ่มชาติพันธุ์ลาว กลุ่มชาติพันธุ์เยอ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในจังหวัดศรีสะเกษศรีสะเกษเป็นแหล่งอารยธรรมของชนสี่เผ่า คือ ส่วย เยอ เขมร และลาว ในอดีตชนเผ่าลาวเขมร เคยปกครองมาก่อน และต่อมาชาวส่วย กวยหรือกวยได้

อพยพมาสร้างบ้านแปลงเมืองรวมถึงการปกครอง ส่วนชาวเยอเป็นชนกลุ่มหนึ่งก็คือกวยเยอ ต่อมาเรียก เยอ ชนทั้งสี่เผ่า มีภาษาพูดในท้องถิ่นของตนเองรวมทั้งขนบธรรมเนียมประเพณี อัตลักษณ์ชาติพันธุ์แตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง งานประเพณีสี่เผ่าไทยศรีสะเกษ หรืองานเทศกาลดอกกล้าดวนบาน (เดิม) เป็นงานประเพณีประจำปีที่ยิ่งใหญ่ทุกปีแสดงออกถึงประเพณี (อภิศักดิ์ โสมอินทร์, 2537) และมีอีกหลายสถานที่ที่มีการจัดประเพณีสืบต่อมาตามความเชื่อตามศาสนาที่นับถือ

พุทธศาสนาได้มีแนวคิดหลักความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ และเจดีย์ต่อเนื่องนับตั้งแต่พุทธกาล โดยเป็นผลให้เราพบเห็นวัดมากมายตามสถานที่ต่างๆ มีรูปแบบไม่เหมือนกันขึ้นอยู่กับความเชื่อที่ได้ถ่ายทอดออกมาตามจิตนาการ พระพุทธศาสนาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมาได้เกิดความนิยมการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ ตามคติพระพุทธรูปแบบเถรวาทจากประเทศศรีลังกาเข้าสู่ประเทศผ่านภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ(สมชาติ มณีโชติ, 2554) โดยการสร้างสถูปเจดีย์เพื่อประดิษฐานผอบบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายใน

พระธาตุเมืองจันทร์ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดเมืองจันทร์ ต.เมืองจันทร์ อ.เมืองจันทร์ จ.ศรีสะเกษ เป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดศรีสะเกษ ชาวบ้านเมืองจันทร์ปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ส่วย ซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นถิ่นดั้งเดิมในแถบอีสานล่างโดยอพยพแยกบ้านมาจากทางเหนือแถวสุรินทร์และร้อยเอ็ดและมีกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เยอ เขมร และลาวอยู่ร่วมอาศัยด้วยกันจากการย้ายถิ่นฐานแต่งงานกับกลุ่มต่างชาติพันธุ์ในหมู่บ้านมีความสามัคคีน้ำใจต่อกันชาวเมืองจันทร์ได้อยู่กับพระธาตุเมืองจันทร์มาอย่างยาวนาน ได้มีการสักการบูชาพระธาตุเมืองจันทร์ ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อในการไหว้ธาตุร่วมกันว่า การไหว้ธาตุจะสร้างความอยู่เย็นเป็นสุขให้กับชาวบ้านทุกคน หากไม่ปฏิบัติจะเกิดความเดือดร้อนต่างๆ(วันดี เทพสุริยานนท์, 2553) ประเพณีการไหว้ธาตุเมืองจันทร์ในช่วงเดือนเมษายนของทุกปีจึงยังคงสืบทอดมาตราบจนปัจจุบัน

ประเพณีการไหว้พระธาตุนั้นได้รับอิทธิพลจากพระพุทธรูป มีวัดเป็นศูนย์กลางทางสังคมของชุมชน คติความเชื่อในการสร้างพระธาตุสร้างเพื่อบรรจุพระบรมธาตุหรืออัฐิของพระสงฆ์ที่เป็นพระเถระอันเป็นที่เคารพของพุทธศาสนิกชน ปฏิบัติสืบทอดต่อกันมากลายเป็นประเพณีพิธีกรรมได้แฝงไว้ด้วยคุณธรรมทางพุทธศาสนา ประกอบกับวิถีชีวิตของชุมชนปัจจุบันได้มีกลุ่มผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ที่อยู่ในศรีสะเกษได้มาเข้าร่วม ประเพณีได้ถูกปรับเปลี่ยนการจัดกิจกรรมที่ใหญ่ขึ้น โดยมีภายในงาน แตกต่างจากในอดีตที่มีเพียงพิธีกรรมบายศรีสู่ขวัญพระธาตุเพียงอย่างเดียว ปัจจุบันได้มีการจัดสรรงบประมาณเพื่อดำเนินกิจกรรม การประกอบพิธีกรรมได้แฝงคตินิยมความเชื่อ โดยวิธีการบอกเล่าด้วยปากเปล่าและการปฏิบัติต่อกันคตินิยมของกลุ่มแตกต่างชาติพันธุ์ประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ จึงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ที่ผ่านการสืบทอดจากวิถีชีวิตและความเชื่อที่ฝังมาสู่คนรุ่นหลัง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.1 เพื่อศึกษาศรัทธาคติอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นมาประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ในบริบทท้องถิ่นนิยม

2.2 เพื่อสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองจากอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ชุด สักการะพระธาตุเมืองจันทร์

3. ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

3.1 ทำให้ทราบถึงศรัทธาต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นมาประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ในบริบทท้องถิ่นนิยม ได้รวบรวมข้อมูลแหล่งที่มาและประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์

3.2 ทำให้ทราบถึงการสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองจากอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ชุด สักการะพระธาตุเมืองจันทร์

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องอีกทั้งการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยกำหนดกรอบและขั้นตอนของระเบียบวิธีวิจัยดังนี้

ประชากรกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย 1) กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) ได้แก่ (1) อาจารย์ทรงศักดิ์ ประทุมสินธุ์ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีพื้นบ้าน) (2) อาจารย์ผกา เบญจกาญจน์ ผู้เชี่ยวชาญสาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์พื้นบ้าน) 2) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) (1) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ ลาว เยอ ตำบลเมืองจันทร์นายศรายุทธ พรณโรจน์ (2) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ กูย ตำบลเมืองจันทร์นายเดช ชัยนาค (3) ผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏศิลป์พื้นบ้าน กลุ่มชาติพันธุ์ เขมร ตำบลเมืองจันทร์ นายชายอภิรักษ์ สัตะวัน กลุ่มบุคคลทั่วไป (General Informants) ประชาชนทั่วไปที่ให้ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ ผู้วิจัยได้เจาะจงในประชาชนในหมู่บ้านโดยใช้วิธีสุ่มแบบก้อนหิมะ (Snowball Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ (1) แบบสัมภาษณ์ที่มีโครงสร้าง (Structured Interview) แบบสัมภาษณ์ที่ถามถึงกระบวนการ สัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) ผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั่วไป (General Informants) (2) แบบสังเกต (Observation) เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากเอกสารภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ และการสังเกต บันทึกลงในสมุดหรือในลักษณะการบรรยาย (Descriptive) การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลการวิจัย และจัดกลุ่มของข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัยการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำเสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพและนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

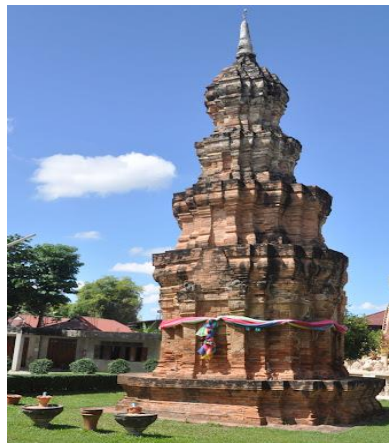
5. ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง พระธาตุเมืองจันทร์ : อัตลักษณ์ชาติพันธุ์สู่การสร้างสรรค์นาฏศิลป์พื้นเมืองในบริบทท้องถิ่นนิยม ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูล ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

5.1 ศรัทธาต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์และความเป็นมาประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ในบริบทท้องถิ่นนิยม

พระธาตุเมืองจันทร์ตั้งอยู่ภายในบริเวณวัดเมืองจันทร์ ต.เมืองจันทร์ อ.เมืองจันทร์ จ.ศรีสะเกษ บ้านเมืองจันทร์เป็นชุมชนโบราณที่มีคูน้ำล้อมรอบเป็นรูปทรงกลม ลักษณะองค์ธาตุก่อด้วยอิฐสอดิน 4 ส่วนผิวปรากฏหลักฐานการฉาบปูน เรือนธาตุมีแผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส เพิ่มมุมไม้ 12 โดยทุกมุมจะมีมุมประธานขนาดใหญ่อยู่กลางขอบ 2 ข้างด้วยมุมย่อยข้างละมุม แต่ละด้านทำเป็นซุ้มจรนนำ ประกอบด้วยเสาประดับ 2 ข้าง ส่วนหัวเสาพบหลักฐานกลีบบัวปูนปั้นประดับในบางด้าน ส่วนหลังคา หน้าบันประดับในบางด้านพบหลักฐานรูปกรมขุนปั้นประดับ ซึ่งส่วนใหญ่มีสภาพชำรุด

ชาวบ้านเมืองจันทร์และตาโกนยังมีคติศรัทธาด้านความเชื่อร่วมกันว่า หากชาวบ้านตาโกนยังไม่มาไหว้ธาตุเมืองจันทร์ ชาวบ้านเมืองจันทร์ก็จะยังไม่สามารถไปไหว้ธาตุปราสาทได้ ซึ่งความเชื่อในการไหว้ธาตุทั้งสองแห่งถือเป็นการสร้างความสามัคคีให้แก่ผู้คนในสังคมชุมชน ให้ร่วมกันอย่างเป็นสุข และยังแฝงความเชื่อไว้อีกประเด็นว่า หากไม่ปฏิบัติตามคติที่ว่าก็จะทำให้ผู้นั้นเกิดความเดือดร้อน จึงเกิดพลังศรัทธาที่ขับเคลื่อนให้เกิดวัฒนธรรมที่สืบทอดต่อกันมาจนกลายมาเป็น “ประเพณีการไหว้ธาตุเมืองจันทร์” ที่จัดขึ้นในช่วงเดือนเมษายนของทุกปีที่ยังคงสืบทอดมาตราบจนปัจจุบัน

ภาพที่ 1 พระธาตุเมืองจันทร์

ในปัจจุบันชาวบ้านเมืองจันทร์ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มไทยกูย ซึ่งเป็นกลุ่มคนพื้นถิ่นดั้งเดิมในแถบอีสานตอนล่าง โดยอพยพแยกบ้านมาจากทางเหนือแถวจังหวัดสุรินทร์และร้อยเอ็ด เพื่อมาตั้งถิ่นฐานบ้านใหม่พร้อมกับชาวบ้านตาโกน ซึ่งตั้งอยู่ห่างออกไปทางเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร ทำให้คนทั้งสองหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ ใกล้ชิดกันจนมีคำเรียกติดปากชาวบ้านทั่วไปว่า “เมืองจันทร์ตาโกน” ขาดิพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษประกอบไปด้วย ลาว ส่วย เยอ เขมร มีความแตกต่างทางด้านการแต่งกาย การใช้ภาษา การดำรงชีวิต และการแสดงออกด้านประเพณีและวัฒนธรรม แต่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืนได้ด้วยพลังศรัทธาต่อพระธาตุเมืองที่เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดประเพณี จนเกิดเป็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ

ประเพณีไหว้พระธาตุเมืองจันทร์ เป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นที่เกิดจากการสั่งสมสืบทอดกันมาจากการเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ที่ถือเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ได้รับการถ่ายทอดจากอดีตมา

ปัจจุบัน เช่น โบราณสถาน และพิธีกรรมต่าง ๆ ให้อนุชนคนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ตำบลเมืองจันทร์เป็นอีกท้องถิ่นหนึ่ง ที่ได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีจากบรรพบุรุษ ที่สามารถสังเกตได้จากศิลปโบราณวัตถุคู่บ้านคู่เมืองของชาวเมืองจันทร์ คือ “พระธาตุเมืองจันทร์” ซึ่งประชาชนได้ให้ความเคารพสักการะและได้ร่วมกันจัดงานประเพณีไหว้พระธาตุในช่วงสงกรานต์ของทุกปี องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองจันทร์เป็นองค์กรหนึ่ง ที่มีหน้าที่อนุรักษ์และส่งเสริมประเพณีซึ่งควรค่าแก่การอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่กับชุมชนสืบไป

5.2 ผลการสร้างสรรค่านาฏศิลป์พื้นเมืองจากอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์

นาฏศิลป์มีบทบาทมากมายในสังคมมนุษย์ให้มีการร่ายรำจึงเกิดขึ้นตามโอกาส และเหตุผลอย่างมากไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรม กิจกรรมทางวัฒนธรรม หรือแม้แต่การประกอบอาชีพจากความเชื่อในพื้นที่อำเภอเมืองจันทร์ทำให้เกิดนาฏศิลป์หลากหลายรูปแบบ ซึ่งนาฏศิลป์เหล่านี้เป็นการแสดงออกตามจินตนาการอย่างอิสระ ยึดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ความเชื่อและความศรัทธาเป็นหลัก โดยการกำหนดความคิดหลักเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการสร้างสรรค่านาฏศิลป์ การกำหนดความคิดหลัก 2 ระดับ คือระดับเป้าหมาย ระดับวัตถุประสงค์ และนำข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริง คือ การสืบค้นข้อมูลที่ได้รับ และนำมาใช้ประกอบความคิดให้เกิดรูปร่าง ซึ่งข้อมูลดังกล่าวผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดการสร้างสรรค่านาฏศิลป์พื้นเมืองให้ครอบคลุมเนื้อหาข้อมูล เพื่อสื่อถึงการสักการะพระธาตุเมืองจันทร์ที่มีอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ในพื้นที่ชุมชน โดยผ่านรูปแบบการแสดง โดยมีองค์ประกอบ ดังนี้

1) ผู้แสดง กำหนดให้เป็นผู้ชายและผู้หญิง มีหน้าตาและบุคลิกภาพที่ดี ตลอดจนมีลีลาการเคลื่อนไหวร่างกายที่งดงาม

2) ดนตรี ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง คือ ทำนองดนตรีที่สร้างสรรคขึ้นใหม่ จากหลักการสร้างสรรค์เพลงสมัยใหม่ผสมกับเพลงดั้งเดิม รูปแบบเพลงที่ใช้จะคงไว้ซึ่งกลิ่นไอของดนตรีอีสานที่สื่ออารมณ์ให้ได้รับสุนทรียะทางการฟัง ให้ผู้ชมเกิดภาพของความเชื่อ ความศรัทธาและให้มีกลิ่นของทำนองมโหรีเขมรเครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบการบรรเลงได้แก่ 1) ปี่ใน 2) ซออู้ 3) ซอกันตรึม 4) กลองกันตรึม 5) กลองโพนมโหรี 6) ฉาบเล็ก 7) ฉิ่ง 8) สะแน

3) รูปแบบการแสดง เป็นการแสดงรูปแบบพิธีกรรมในการบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการแสดงออกเป็น 3 ช่วงคือ

ช่วง ที่ 1 เตรียมอุปกรณ์เพื่อนำมาประกอบประเพณีโดยอ้างอิงอุปกรณ์ให้ใกล้เคียงพิธีกรรมจริงของงานพิธีบวงสรวงแสดงอารมณ์มุ่งมั่นศรัทธา ด้วยความเชื่อในใจของผู้คนในท้องถิ่นพร้อมแห่ขบวนเคลื่อนย้ายเพื่อไปยังพระธาตุเพื่อเตรียมพิธีกรรม

ช่วง ที่ 2 การประกอบพิธีกรรมด้วยความเชื่อศรัทธาของคนในชุมชนสื่อออกมาในรูปแบบความเชื่อของแต่ละคนผ่านทางท่าการแสดง

ช่วง ที่ 3 การรำถวาย สื่ออารมณ์ความเชื่อความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุ

4) ท่ารำ ผู้วิจัยได้นำท่าทางที่ปรากฏในพิธีบวงสรวง นำมาสร้างสรรคให้เกิดความงามทางด้านนาฏกรรมซึ่งท่ารำได้มีออกแบบที่สื่อให้เห็นถึงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ทั้งสี่เผ่าโดยกำหนดการออกแบบท่ารำโดยการแบ่งช่วงอารมณ์ และท่าทางและทิศทาง ใช้หลักทฤษฎีนาฏยลักษณ์ และนาฏยศัพท์ โดยใช้ท่าทางนาฏศิลป์พื้นบ้าน เช่น การจีบ การตั้งวง การประเท้า การกระดกเท้าแบบแม่บท

อีสาน ทำรำอีสานใต้ และทำฟ้อนรำในพิธีกรรมบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์มาสร้างสรรค์ให้เกิดเป็น ทำรำที่มีความร่วมสมัยและผสมผสานเข้าด้วยกันได้อย่างลงตัว

ภาพที่ 2 ทำรำในการแสดงสักการะพระธาตุเมืองจันทร์ (ท่าบัวบาน)

ภาพที่ 3 ทำรำในการแสดงสักการะพระธาตุเมืองจันทร์ (ท่าท่ารำชาละยัง)

5) เครื่องแต่งกาย ในการสร้างสรรค์ กำหนดให้มีเครื่องแต่งกายที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ (1) ส่วนของนักแสดงหญิง ออกแบบให้โทนสีของเครื่องแต่งกายที่ปรากฏในวิถีชีวิตดั้งเดิมโดยการทอด้วยผ้าไหมเป็นลายลูกแก้วยกดอก ในส่วนของตัวเสื้อของนักแสดงหญิง จะให้มีลักษณะเป็นคอกลมหรือคอจีนแขนยาวทรงกระบอกในสมัยโบราณนิยมใช้กระดุมเม็ดเงินแต่ไม่มีการแขวผ้าต่อกันสไบทอด้วยผ้าไหมลายลูกแก้วใช้ 2 สีคือขาว(สีธรรมชาติของเส้นไหม) และดำ(ย้อมมะเกลือ)มีชายผ้าสไบถักเป็นเส้น ผ้าขึ้นทอด้วยผ้าไหมพันธุ์พื้นบ้าน (2) ส่วนของนักแสดงชายสวมใส่เสื้อที่ทอจากผ้าไหมเก็บหรือผ้าไหมย้อมมะเกลือทอลายลูกแก้วยกดอกเป็นเสื้อทรงตรงหรือคอจีนแขนยาวกระดุมเม็ดเงินผ้าขาวม้าทอจากผ้าไหมโสร่งใช้สี

แดงโรงแรงหรือกางเกงทอจากผ้าไหมพันธุ์พื้นบ้านเป็นสีของธรรมชาติที่สามารถพบเจอในท้องถิ่น ในการออกแบบเครื่องแต่งกายเป็นนำเสนอให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของ 4 ชนเผ่า ทั้งนี้ยัง การสวมใส่เครื่องประดับเงินแบบอีสาน ประกอบด้วย ดอกไม้ทัดหู เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม สร้อยคอ เข็มขัด กำไล

ภาพที่ 4 การออกแบบเครื่องแต่งกาย

6) อุปกรณ์ประกอบการแสดง ผู้วิจัยได้นำอุปกรณ์ในการสักการะแบบโบราณของชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ ประกอบด้วย ชันกะหย่องบายศรี พานหมากพลู พานมะพร้าวข้าวตอก ตระกร้าใส่ผ้าขาว ชันน้ำมันต์ เขียนหมาก ตระกร้าข้าวสาร และอาวุธ (มีดดาบ) เป็นต้น โดยจัดวางตามรูปแบบพิธีกรรมสักการะพระธาตุเมืองจันทร์

ภาพที่ 5 อุปกรณ์การแสดง

6. อภิปรายผลการวิจัย

ประเพณี และวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดจากการสั่งสมสืบทอดกันมาจากการเชื่อของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งได้รับการอนุรักษ์ให้คงอยู่คู่ชุมชนดังที่ธงชัย เมืองจันทร์ (2549 : 43) ได้กล่าวไว้ว่า แต่ละท้องถิ่นจะมีมรดกทางภูมิปัญญาที่ได้ถ่ายทอดกันมา เช่น โบราณสถาน กิจกรรม ตลอดจนพิธีกรรมต่าง ๆ ให้อนุชนรุ่นหลังได้ศึกษาหาความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตในปัจจุบัน ตำบลเมืองจันทร์เป็นอีกท้องถิ่นหนึ่ง ที่ได้รับการสืบทอดวัฒนธรรมและประเพณีจากบรรพบุรุษ ที่สามารถสังเกตได้จากศิลปะโบราณวัตถุคู่บ้านคู่เมืองของ ชาวเมืองจันทร์ คือ พระธาตุเมืองจันทร์ ซึ่งประชนที่หลากหลายชาติพันธุ์ได้ให้ความเคารพสักการะและได้ร่วมกันจัดงานประเพณีไหว้พระธาตุในทุกปี

กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆจะมีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นภาษาพูด การแต่งกาย ซึ่งวัฒนธรรมเหล่านี้ถูกถ่ายทอดกันมาหลากหลายช่วงอายุคนถึงแม้บริบทจะเปลี่ยนไปแต่ความเป็นอัตลักษณ์ ของวัฒนธรรมจะยังปรากฏให้เห็นอยู่ตลอด สอดคล้องกับ อคิน รพีพัฒน์ (2551) ที่อธิบายว่าอัตลักษณ์วัฒนธรรมได้สร้างคุณค่าทางศาสนา ค่านิยม คุณค่า ประเพณี วัฒนธรรมเก่า ๆ หรือค่านิยมล้นแล้วกระหอบกระทั้งในรูปแบบต่าง ๆ จากพลังของโลกาภิวัตน์ กระบวนการสร้างอัตลักษณ์ซึ่งต้องเกิดจากการผสมผสานองค์ประกอบทางวัฒนธรรมที่ซับซ้อนและเป็นที่ยอมรับของชุมชนและภาพรวม รวมไปถึงประชากรในยุคดั้งเดิมนอกจากอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในศิลปะการแสดงจะเป็นมรดกภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าแล้ว ยังแสดงให้เห็นถึงความเข้มแข็งและความเจริญรุ่งเรืองของศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่มีมาตั้งแต่อดีตแต่สิ่งหนึ่งที่สะท้อนความเป็นชาติพันธุ์ได้อย่างหนึ่งคือ “คติความเชื่อ” ซึ่งจะมีการสะท้อนวัฒนธรรมทั้งดงามมีสุนทรียภาพทั้งภาษาและดนตรี การนำวัฒนธรรมทางชาติพันธุ์มาพัฒนาต่อยอดด้วยการสร้างสรรค์ในรูปแบบการแสดงต่างๆ โดยยังคงวัฒนธรรมเดิม จึงเป็นการรักษาอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ให้คงอยู่สอดคล้องกับ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547 : 285-305) ที่อธิบายว่า อัตลักษณ์วัฒนธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่บ่งบอกให้เห็นถึงความเป็นตัวตนของการแสดงชุดนั้นๆ ว่าเป็นของใคร และยังเชื่อมโยงไปถึงการให้ความหมายที่แฝงอยู่ข้างในการแสดง องค์ประกอบ ซึ่งล้วนแต่มี อัตลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะตัวตน ที่แฝงอยู่ในศิลปะการแสดงชุดนั้น ๆ และยังทำให้เห็นถึงความเป็นศิลปะทางด้านวัฒนธรรมที่แสดงให้เห็นถึง ประเทศชาติที่มีความรุ่งเรืองนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการวัฒนธรรมอันแสดงออกถึงเอกลักษณ์ประจำชาติของตน

ประเพณีบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์ของกลุ่มชาติพันธุ์อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ จึงเกิดแรงบันดาลใจที่จะสร้างสรรค์ผลงานนาฏศิลป์ร่วมพื้นเมืองที่แสดงออกให้เห็นถึงคติความเชื่อ กลุ่มชาติพันธุ์ที่มีต่อประเพณีบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบทอด ประเพณีที่สืบทอดอย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับแนวคิดการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์ของ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) กล่าวว่าการกำหนดให้รูปแบบนาฏศิลป์ ทางผู้วิจัยจึงได้นำเอาประเพณีบวงสรวงพระธาตุเมืองจันทร์ของกลุ่มชาวบ้านและอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ที่หลากหลาย อำเภอเมืองจันทร์ จังหวัดศรีสะเกษ มาผสมผสานกับการแสดงพื้นถิ่นที่ปรากฏอยู่ในงาน ถือเป็นอีกหนึ่งแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของนาฏศิลป์ ซึ่ง ศุภกร ฉลองภาค (2565) ได้กล่าวว่า อัตลักษณ์วัฒนธรรมในการฟ้อนบูชาพระธาตุแสดงให้เห็นนาฏยลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในรูปแบบการแสดงโดยเอกลักษณ์ที่โดดเด่น มีแนวคิดในการสร้างสรรค์ชุดการแสดงมาประกอบสร้างให้เกิดเป็นศิลปะการแสดงเพื่อขัดเกลาจิตใจของคนอีสานในแถบลุ่มน้ำโขงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเห็นได้จากองค์ประกอบตามที่จำแนกมาการฟ้อนบูชาพระ

ธาตุจึงมีอัตลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะท้องถิ่นในเรื่องของ ท่าโพน เครื่องแต่งกาย และดนตรีที่ใช้ในการบรรเลงมีวัฒนธรรมความเชื่อที่ถูกปลูกฝังมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและได้มีการพัฒนารูปแบบในบางส่วนแต่ยังคงอัตลักษณ์วัฒนธรรมเฉพาะของการแสดงให้ปรับสภาพและคงอยู่ในสังคมของอีสานจนกลายเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่อนุรักษ์ไว้ให้สืบทอดต่อไป ทั้งนี้ยังถือเป็นการยกระดับวัฒนธรรมและผลักดันอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ให้เกิดการแสดงสร้างสรรค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

7. องค์ความรู้ใหม่

ศรัทธาคติของผู้คนในสังคมหลากหลายชาติพันธุ์ที่มี พระธาตุเมืองจันทร์ เป็นสื่อกลางทางความเชื่อที่เป็นเครื่องยึดโยง ให้ผู้คนในสังคมเกิดความปกติสุข ความสามัคคี และรักใคร่ปรองดองซึ่งกันและกัน อีกทั้งยังเป็นพลังขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมให้เกิดประเพณีการสักการะพระธาตุเมืองจันทร์ อันเป็นที่นิยมในท้องถิ่น จึงทำให้เกิดเป็นแรงบันดาลใจในการนำเอาพิธีกรรมการบวงสรวงสักการะพระธาตุเมืองจันทร์มาผ่านกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานทางานาฏศิลป์พื้นเมือง ที่ก่อให้เกิดหลักการและวิธีการที่สามารถนำมาพัฒนาการสร้างสรรค์ผลงานทางานาฏศิลป์พื้นเมือง ได้อย่างมีระบบ คือ 1) กลวิธีในการสร้างสรรค์ท่ารำ ด้วยวิธีผสมผสานจากท่ารำแม่บทอีสาน และท่ารำอีสานใต้ ผสานความร่วมสมัยและให้มีอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ 2) ทำนองเพลงที่สื่อความหมายถึงความศรัทธาต่อพระธาตุเมืองจันทร์ โดยสร้างสรรค์ทำนองเพลงให้ได้รับรสถึงกลิ่นอายของมโหรีเขมร 3) การออกแบบเครื่องแต่งกายที่มีแรงบันดาลใจมาจากเครื่องแต่งของแต่ละชาติพันธุ์ในบริบทพื้นที่ 4) อุปกรณ์ประกอบการแสดงที่เสมือนจริงที่ใช้ในพิธีกรรม โดยสรุปได้ดังนี้

ภาพที่ 6 สรุปองค์ความรู้ใหม่

8. ข้อเสนอแนะ

8.1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

8.1.1 ควรให้หน่วยงานของภาครัฐมีการสนับสนุนการท่องเที่ยวของศรีสะเกษ ตามนโยบายการท่องเที่ยวเมืองรองและให้มีการนำเอานาฏกรรมเข้ามามีบทบาทและแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ในท้องถิ่นของจังหวัดศรีสะเกษ ในแต่ละประเพณี

8.2 ข้อเสนอสำหรับผู้ปฏิบัติ

8.2.1 อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ มีลักษณะที่ค่อนข้างสมบูรณ์ที่แสดงออกผ่านวิถีชีวิต ประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ และมีลักษณะการพ้องร่าที่งดงามแตกต่างกันไปแต่ละชาติพันธุ์ควรมีการนำวัฒนธรรมในแต่ละด้านของชาติพันธุ์ในจังหวัดศรีสะเกษ เข้ามามีบทบาทในสถานศึกษา เพื่อให้อนุชนคนรุ่นหลังได้เข้าถึงวัฒนธรรมของบ้านเกิดตนเอง ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่นสืบไป

8.3 ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

8.3.1 ควรมีการเก็บรวบรวมข้อมูลในพิธีบรวงสรวงเมืองจันทร์ เพื่อให้เกิดประเด็นและมุมมองทางวิชาการ หรือนำไปสร้างสรรค์เป็นผลงานการแสดงพื้นบ้านร่วมสมัยเพื่อเป็นการต่อยอด และเพิ่มมูลค่าทางด้านศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นให้มีการพัฒนาไปตามยุคสมัย

9. เอกสารอ้างอิง

- ธงชัย เมืองจันทร์. (2549). **คติธรรมไทยจากประเพณีการไหว้พระธาตุเมืองจันทร์**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ธนพล วิทยาสิงห์. (2564). การรับรู้และทัศนคติของชาวกูยต่อคำว่า กูย กวย หรือส่วย : กรณีศึกษาชาวกูย ในจังหวัดศรีสะเกษ. **วารสาร มจร การพัฒนาสังคม**. 6(3). 218-227.
- วสันต์ เทพสุรียานนท์.(2553). **หนองราชวัตร : ชุมชนร่วมรัฐในการอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดี**. กรุงเทพฯ : ไชเบอร์รี่ค เอเยนซี่กรุ๊ป.
- ศุภกร ฉลองภาค. (2565). อัตลักษณ์วัฒนธรรมพืชนานกยูงในการพืชนบูชาพระธาตุพนม. **วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด**. 11(2). 290–304.
- สมชาติ มณีโชติ. (2554). **พระธาตุพนม : ศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์ในมิติด้านสัญลักษณ์ทางสังคมวัฒนธรรม**. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาไทยคดีศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). **หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อคิน รพีพัฒน์. (2551). **วัฒนธรรมคือความหมาย**. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. (2537). **โลกทัศน์อีสาน**. มหาสารคาม : ชาติการพิมพ์.

10. คำขอบคุณ

บทความวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาอย่างยิ่งจากศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ที่ได้ให้ข้อมูลชี้แนะแนวทาง ขอกราบขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ดร.อรุณมัย จันทมาลา ที่ปรึกษางานวิจัยที่ช่วยกรุณาให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางในกระบวนการทำวิจัยตลอดจนผู้ที่มีส่วนทำให้งานวิจัยบรรลุตามวัตถุประสงค์ คุณค่าของวิจัยฉบับนี้ขอบอบแด่ บิดามารดาบูรพาจารย์ ที่ได้อบรมสั่งสอนมาตั้งแต่วัยเยาว์จนถึงปัจจุบัน